

POLITIKK

Når kravene om en norsk «panikklov» for datasentre nå melder seg, må man bare

Konsesjonsplikt for da

I sommer har jeg lest, eller i hvert fall begynt å lese, Rosa Luxemburgs storverk om kapitalakkumulasjonen. Ett av hennes helt sentrale anliggender, lett omfortolket her, er hvordan kapitalen forsøker å finne seg områder som fortsatt er åpent tilgjengelige for intervensjon og, nettopp, akkumulasjon av kapital. Kapitalkrefter vil søke seg til ikke-regulerte områder der lands naturlige fortrinn, som areal og potensielt tilgjengelige kraftressurser, kan utnyttes.

Rosa Luxemburg så dette i et perspektiv der skillet gikk mellom kapitalistiske og ikke-kapitalistiske økonomier. Et overordnet poeng vi ikke må overse, er at i alminnelige blandingsøkonomier får ikke kapital i kombinasjon med nye framvoksende teknologier tilgang til natur helt uten videre. Den vil møte reguleringsregimer. Nye teknologier vil møte det jeg kaller «politikkens teknologier». Det er arrangementer som former tekniske innovasjoner til samfunnsinnovasjoner. Det er nettopp kombinasjonen av politiske teknologier og tekniske innovasjoner som avgjør om resultatet blir til gode for samfunnet.

I norsk sammenheng er det både historisk forelegg og aktuell politikk for dette. Den moderne konsesjonspolitikken ble introdusert gjennom de første årene i det 20. århundret. Mest kjent er det som ble kalt for panikkloven i 1906. Panikken var knyttet til mulig storoppkjøp av norske fossefall. Det som ble kalt «naturherligheter» var noe av det man ønsket både å benytte og beskytte. Siden den gangen har kravet til konsesjon for å kunne få tilgang til felles ressurser blitt nær en demokratisk selvfølge og et varemerke for vår alminnelig regulerte blandingsøkonomi. Når krav om en ny «panikklov» nå kommer for å forvalte etableringen av datasentre, må man bare undres over hvorfor dette ikke er etablert allerede.

Da utenlandsk kapital, i kombinasjon med pågående innovasjonsmiljøer, så verdier i norske fossefall og muligheter for å bygge industri, ble svaret konsesjonslovene. Det handlet ikke om å hindre etableringen av industri, men om å gjøre det på kontrollerte, regulerte måter.

Gjennom konsesjonslovgivningen, som er nært forbundet med Venstre-regimet i norsk politisk historie, var poenget at for å gå i gang, ble det stilt krav om konsesjon – tillatelse enkelt sagt. Det helt konkrete utgangspunktet var interessen for å kjøpe opp norske fossefall. Det ble det gitt tillatelse til, men med et gjenkrav, det vi kjenner som den såkalte hjemfallsretten. Etter en viss mengde år skulle ressursen falle tilbake på den norske stats hender.

Konsesjonslover handler derfor ikke bare om selve tillatelsen. Det handler også om betingelser som har blitt stilt og kan stilles. Det kan sees som en form for forhandlings-situasjon: Du får dette, men til gjengjeld.

Det kan også sees som en moderne variant av den gamle privilegiepolitikken i standssamfunnet, der enkelte grupper fikk

FOLKET OG NATURHERLIGHETENE: Fylling av Rødbergdammen, reguleringsmagasinet for kraftsasjonen Nore II i Numedal i 194

anledning, på bestemte vilkår, til å utøve bestemte former for næringsvirksomhet. I moderne konsesjonspolitik har konsesjonene i stedet vært gjenstand for ulike former for konkurranse.

Utviklingen av konsesjonslovene var også knyttet til et ønske om få kontroll på kapitalkreftene. Mer konkret kontroll over en økonomisk-organisatorisk nyvinning, nemlig aksjeselskapet. Det var den

private kapitalens eierskap til naturressursene gjennom selskapsformen som utløste konsesjonsplikt, skriver juristen Ivar Alvik. Dermed kan konsesjonspolitikken koples direkte til de potensielle konsekvensene av den ekspanderende internasjonale kapitalen i møte med tradisjonelt norsk næringsliv og samfunnsstruktur. Man så et behov for å både dempe og kontrollere selve finanskapitalismen.

Historikere har skrevet mye om konsesjonspolitikken og de innledende stridene om den. Som en rekke andre nye teknologier har de imidlertid etter hvert blitt en del av samfunnsstrukturen. Det har blitt en nærmest hverdagslig politisk teknologi. Når konsesjonssystemet har kommet til å gå i ett med tapetet, har vi kanskje samtidig

«Man så et behov for å både dempe og kontrollere selve finanskapitalismen»

undres over hvorfor dette ikke er etablert allerede, skriver Kristin Asdal.

Datasentre? Ja, selvsagt!

16. Hele bygda var til stede for å se på dannelsen av den nye innsjøen.
FOTO: TH. SKOTAAM, AKTUEL/NTB.

Med andre ord

Under vignetten «Med andre ord» presenterer Klassekampen lengre tekstar frå eksterne skribentar. Maksimal lengd er 10.000 teikn inkludert mellomrom. Sendes til kronikk@klassekampen.no

Konsesjonslovene

■ Konsesjonslovene regulerer muligheten bedrifter har til å bruke norsk natur til for eksempel energiutvinning i fossefall. De ble vedtatt av Stortinget i 1906, og utvidet i 1909 og 1917, og er også kjent som «panikklovene». Hensikten var å demme opp for oppkjøp av norske fossefall og vannkraftressurser fra utenlandske oppkjøpere.

■ I 2000 kom det første datasenteret i Norge, i år er det 113 registrerte datasenter i landet. Datasentre er ikke underlagt konsesjoner.

■ Kristin Asdal er professor ved TIK Senter for teknologi, innovasjon og kultur (Universitetet i Oslo), og forsker på konsesjonspolitikk.

kommet til å glemme dets helt avgjørende betydning, for vår rikdomsutvikling, for muligheten det gir til demokratisk medvirkning og for helt alminnelig regulert tilgang til areal og ressurser.

I dag er det vanskelig å se for seg forvaltningen av naturressursene uten konsesjonspolitikken. Oljen er selvsagt det nærliggende eksempelet. Det er liten tvil om at det norske oljesamfunnet, og det som på 1970-tallet i offentlig politikk gikk under navnet det «kvalitativt gode samfunnet» som ikke minst inntektene fra oljen ville kunne skape, ville sett ganske annerledes ut uten det norske reguleringsregimet. Dette har vi da også smykket oss med, nærmest hatt som eksportvare. Men det gjelder også for oppdrettsnæringen, for forurensende industri, nå også for vindkraftanlegg.

De konkrete utformingene av konsesjonsarrangementene har variert, og det samme gjelder betingelsene knyttet til konsesjonene. Hjemfallsretten blir annerledes for en ressurs som går tom, som olje, enn for et utbygd fossefall. Det varierer også hvilket myndighetsnivå som gir tillatelser. Den såkalte grunnrenten, som tilkommer den som nettopp har et privilegium til å tjene på en i prinsippet felles naturressurs, har det stått strid om: Skal dette privilegiet skattlegges, og i tilfelle hvor mye og ut ifra hvilke kriterier? Debatten er i senere år frontet for akvakulturens tilfelle av samfunnsøkonomien Karen Helene Ulltveit Moe.

Å få privilegert tilgang til felles naturherligheter, til arealer og kraft, bør skje gjennom ordnende arrangementer. Det er det

reguleringer, konsesjonspolitikken, er til for, og i dag bør det framstå nærmest som en ren selvfølgelighet.

Det er også grunn til å tro at den aksepten alle aktører egentlig trenger for å videreutvikle sin virksomhet, er avhengig av den. Jeg vet det ikke, men min hypotese er at en viktig grunn til at vindkraft nå er omringet av mistillit, «standstill» og konflikter, er det rusket mot den arealressursen den gjorde krav på i en tidlig periode, uten tilstrekkelig gode systemer for å håndtere den.

Vi vet at konsesjonspolitikken har virket. Vi vet likevel ikke alltid hvordan den har virket, og hvordan den har virket ulikt for ulike typer av ressurser og næringer. I forskningsprosjektet «Appropriate» skal vi undersøke det. Hadde eksperimentell forskning vært min metode, kunne det jo vært en idé å la være å introdusere konsesjonsplikt for den rekken av datasentre som nå står i kø for å få etablere seg, få tildelt arealer og tilgang til strøm. Da kunne vi sett hvordan skikkelig fri flyt for å bygge ville framstå, vi kunne spare det utvalget som nå er nedsatt for å begrense bruken av knappe naturarealer og vi kunne evaluert veien mot eventuelt svart belte i skittent, heller enn grønt, teknologiskifte.

Deretter kunne vi sammenliknet den utviklingen det ville gi, med utviklingen i næringer og naturherligheter som har vært underlagt konsesjon. Men det ville antakelig komme med store negative samfunnsmessige konsekvenser. Å la være å introdusere en velprøvd metode for å risikere noe egentlig ingen ønsker, er vel noe verken den alminnelige samfunnsforsker eller politiker har på sin liste. Konsesjoner er selvsagt ingen garanti, men en velprøvd teknologi og kanskje nær en betingelse for en god start på håndtering av felles ressurser og alminnelig aksept for nye næringer og teknologier.

De som kjenner sin Rosa Luxemburg, vet at hun kom i en kraftfull polemikk mot Eduard Bernstein, som så for seg mer sosialdemokratiske varianter av kapitalismen. En sivilisert form for økonomisering av ressursene og organisering av kapitalen, kunne vi kanskje si. Konsesjonslovgivningen ble en slags krumtapp i det den økonomiske historikeren Francis Sejersted kalte demokratisk kapitalisme og går til kjernen av det norske forvaltningssystemet for naturressurser. Ved den andre industrielle-teknologiske revolusjonen mot slutten av 1800-tallet, var naturherlighetene fortsatt i relativ overflod, klimaproblemet fantes ikke og vellykket rikdomsutvikling var noe man sto ved inngangen til. I dag, ved den tredje teknologisk-industrielle revolusjon – som vi kan komme til å kalle det vi nå står i – er det å innføre konsesjonsplikt for datasentre ingen radikal innovasjon. Å bryte med det forvaltningsregimet vi allerede har ved ikke å kreve konsesjon, krever snarere særegen begrunnelse.

Kristin Asdal
kristin.asdal@tik.uio.no

